

Izvirni znanstveni članek (1.01)
 BV 71 (2011) 2, 201—210
 UDK: 272-732.2-284: 17.023.33
 Besedilo prejeto: 1/2011; sprejeto: 3/2011

Tadej Strebovec

Zgodovinski, sociološki in etični pomen enciklike *Humanae Vitae*

Povzetek: Po več kakor štiridesetih letih enciklika *Humanae Vitae* še vedno odmeva na področju katoliške bioetike in moralne teologije. (Ne)upoštevanje enciklike med katoliški zakonci pomeni eno od občutljivejših tem zakonske in spolne etike, prav tako pa tudi izrazoslovja in jezika. Razlog za različno sprejemanje enciklike je lahko v premalo poznani teološki, sociološki in psihološki argumentaciji, na katero se je opiral papež Pavel VI. in na podlagi katere je izrekel podporo tistim metodam urejanja spočetja, ki ne ločujejo ljubezni od odprtosti za življenje. Nove raziskave in podatki iz zadnjih desetletij so argumentacijo, vsebovano v encikliki, predstavili v novi luči in jo naredili še bolj razumljivo. To še posebno velja takrat, ko je govor o vplivu umetne kontracepcije na spoštovanje ženske v zasebnem in v javnem življenju, pa tudi o vplivu te kontracepcije na strukturo zakonskega in družinskega življenja.

Ključne besede: enciklika *Humanae Vitae*, moralna teologija, družinska etika, spolna etika, bioetika, sociologija, kontracepcija, umetno uravnavanje rojstev

Abstract: **Historical, Sociological and Ethical Meaning of the Encyclical *Humanae Vitae***

After more than forty years, the encyclical *Humanae Vitae* is still resounding in the area of Catholic bioethics and moral theology. The (lack of) keeping to the encyclical among Catholic married couples is one of the more sensitive issues of marriage and sexual ethics as well as of its terminology and language. The reason for the varied reception of the encyclical may be an insufficient knowledge of the theological, sociological and psychological arguments, on which pope Paul VI based his decision and which made him express support to those birth control methods that do not separate love and openness to life. New research data of recent decades have presented the argumentation of the encyclical in a new light and have made it better comprehensible. This especially applies to the influence of artificial contraception upon the respect for the woman in private and public life and also to the influence of this contraception on the structure of marriage and family life.

Key words: encyclical *Humanae Vitae*, moral theology, family ethics, sexual ethics, bioethics, sociology, contraception, artificial birth control

1. Uvod

Preroštvo je tvegana reč. Če prerok napove stvari, ki se ne uresničijo, se lahko znajde v izredno težki situaciji. Vsak bralec Svetega pisma lahko odkrije, da so starozavezni »lažni« preroki s svojimi stališči in napovedmi pokopali življenjske zgodbe mnogih ljudi, kraljev in narodov. V svetopisemski tradiciji pa obstaja tudi možnost, da se prerokove napovedi izkažejo za resnične. Tedaj resnica, ki veje iz njegovega preroštva, daje preroku verodostojnost, avtoriteto in smisel. Zato je logično, da človek na takšnem preroštvu gradi svoje zaupanje in se v tem smislu odloča.

Eno takšnih »preroštev« z izjemnim pomenom za katoliško Cerkev je enciklika papeža Pavla VI. z naslovom *Humanae Vitae*. Izšla je v burnem leta 1968, ko se je Praga za nekaj dni ovila v pomlad in ko so se maja v Parizu začeli družbeni in socialni protesti mladih. V imenu svobode so zahtevali osvoboditev od tradicionalne družbe, morale in institucij. Takšna osebna in družbena osvoboditev se je še na poseben način pokazala v »osvobojenem« razumevanju svojega lastnega telesa, ljubezni in odnosa do spolnosti. Iznajdba kontracepcijskih sredstev in s tem omogočeni nadzor nad plodnostjo sta postala del legitimnega prostora za uresničevanje osebne svobode. Zato je razumljivo, da je izid omenjene enciklike, ki uporabo kontracepcije postavi pod vprašaj, v bistvu simbolna antiteza omenjenega »gibanja 68«. Čeprav od izida enciklike mineva že več kakor štirideset let, je njena »antitetičnost« še vedno aktualna tako zunaj kakor tudi znotraj Cerkve (Steiner 1974, 67). Vsak katoliški zakonski par se še danes sooča z dvema ključnima vprašanjema: Ali sprejemava nauk Cerkve glede umetnega uravnavanja spočetij? Ali znava navesti glavne razloge, s katerimi Cerkev ne promovira kontracepcije? Treba je poudariti, da si v praksi večina katoliških zakoncev danes ne zastavlja teh vprašanj, ker ju ne bi razumeli ali pa se s stališčem Cerkve ne bi strinjali. Razlog se verjetno skriva v tem, da živimo v družbenem položaju, ko tako znotraj Cerkve kakor zunaj nje ni vedno preprosto, vzpostaviti uravnoteženo in argumentirano razpravo na to temo. Odsotnost tovrstne razprave pa je eden glavnih razlogov, da med katoličani in cerkvenim učiteljstvom glede vprašanja umetnega uravnavanja spočetij obstaja neke vrste »katoliški razkol«. To se še zlasti kaže vsepovsod tam, kjer se velik del katoličanov v praksi ne strinja s stališčem cerkvenega učiteljstva.

Zaradi kompleksnosti teme se razprava ne osredotoča na vprašanje objektivne in subjektivne presoje uporabe umetne kontracepcije, pa tudi ne na katoliško razumevanje narave spolnih odnosov in na vlogo naravnega zakona pri razumevanju spolnega dejanja. Razprava želi predstaviti nekatere zgodovinske okoliščine izida enciklike *Humanae Vitae*, prav tako pa bi hotela iz današnje perspektive pokazati na vprašanja in na argumente, na katere se je oprl papež Pavel VI.

2. Temeljni pojmi s področja umetnega uravnavanja spočetij

Znotraj reproduktivne medicine in ginekologije danes ločimo celo paleto različnih metod uravnavanja plodnosti. Na splošno jih delimo na tako imenova-

ne naravne in na umetne. Med naravne metode urejanja plodnosti sodijo tista sredstva, ki vključujejo opazovanje svojega lastnega telesa in izkoriščajo naravne zakonitosti ženskega telesa. Mednje se uvrščajo spolna vzdržnost, dojenje otroka, ki povzroči začasno odsotnost ovulacije, temperaturna metoda (opazovanje temperature med ovulacijo), koledarski način (datumi šestih zadnjih menstruacij), Bilingsova metoda (opazovanje sestave sluzi v materničnem vratu) in simptotermalna metoda, ki je kombinacija temperaturne in Bilingsove metode. Simptotermalna metoda se ob pravilni uporabi po tako imenovani zanesljivosti uvršča ob bok hormonski kontracepcijski tabletki in kondomu. *Pearl index*, metoda ugotavljanja zanesljivosti kontracepcijskih metod, ugotavlja, da je ob pravilni uporabi simptotermalna metoda od 98 % do 99,5 % zanesljiva oblika uravnavanja plodnosti.

Znotraj tako imenovanih umetnih metod urejanja plodnosti ločimo dve veliki skupini sredstev, ki jih glede na učinek delimo na abortivna in neabortivna sredstva. Med abortivna sredstva reproduktivna medicina uvršča tiste hormonske tabletki in sredstva, ki preprečujejo ugnездitev človeškega zarodka v maternično steno, tabletko dan potem (NorLevo, Cytotec, Myfegine, Ella), maternični vložek, tabletko RU 486, prostaglandine, abortivno cepivo in splav. Med neabortivna sredstva pa sodijo kondom, diafragma, vaginalne gobice, spermicidna sredstva, prekinjen spolni odnos in sterilizacija (vazektomija) (Lucas Lucas 2005, 66). Ob tem velja omeniti, da je za etično presojo morebitne uporabe umetnih kontracepcijskih sredstev ključnega pomena ločevanje umetnih sredstev glede na to, ali umetna sredstva preprečujejo spočetje oziroma so sposobna preprečiti razvoj človeškega zarodka. To je še zlasti pomembno, ko govorimo ne samo o objektivni, temveč tudi o subjektivni nesprejemljivosti uporabe omenjenih umetnih metod preprečevanja spočetja oziroma plodnosti.

3. Razlogi za uporabo sredstev za umetno uravnavanje spočetij

Za uravnoteženo razumevanje pomena okrožnice *Humanae Vitae* je treba najprej izhajati iz konkretnih razmer. Po podatkih Inštituta za varovanje zdravje Republike Slovenije v naši državi uporabljata kontracepcijo dve tretjini parov, od tega 20 % hormonsko kontracepcijo (Vlada RS, Urad za enake možnosti 2005, 19). Uporaba kontracepcije je za veliko večino ljudi sprejemljivo dejanje, ki ga opravičujejo z različnimi tehtnimi argumenti. Na splošno velja, da naj bi dostop do kontracepcijskih sredstev ženski omogočil tako imenovano večjo enakopravnost in avtonomijo, ki se kaže tako v svobodi pri načrtovanju nosečnosti kakor tudi v manjši odvisnosti od partnerja. Nadalje naj bi veljalo, da omenjena sredstva preprečujejo spočetje tako imenovanih nezaželenih otrok in omogočajo večji odstotek načrtovanih in želenih otrok. Uporaba kontracepcije naj bi skrbela tudi za nadzor rasti lokalnega in svetovnega prebivalstva. Pomemben argument, ki ga je v strokovni literaturi velikokrat mogoče najti, je prepričanje, da dostopnost kontracepcije zmanjšuje število splavov. Zagovorniki umetne kontracepcije tudi poudarjajo, da ta kontracepcija omogoča tistim ženam, ki bi z nosečnostjo ogrozile svoje zdravje, varne spolne odnose, prav tako pa naj bi lajšala bolečine pri men-

struaciji. V šolski spolni vzgoji se uporaba kondomov promovira, češ da ščiti pred spolno prenosljivimi okužbami in pred virusom HIV, mladi pa naj bi se tako osvobajali strahu pred tovrstnimi nevarnostmi. Na spletni strani BBC avtorji poudarjajo, da kontracepcija ščiti družinsko življenje in jo varuje pred finančnimi problemi, ki so povezani s prevelikim številom otrok (BBC 2008). Uporaba kontracepcijskih sredstev naj bi utrjevala tudi zakonsko življenje, ko omogoča spolnost brez strahu pred nepričakovano nosečnostjo; prav tako pa lahko zakonca oziroma partnerja uravnava število svojih otrok in več časa posvetita drug drugemu in svojim želenim oziroma načrtovanim otrokom. V zadnjih letih so se naštetim razlogom pridružile tudi teze, da kontracepcija, ko omejuje naraščanje prebivalstva, ščiti okolje, omejuje klimatske spremembe, zmanjšuje revščino in preprečuje vojne konflikte. V tem smislu nadzor plodnosti in promoviranje kontracepcijskih sredstev nista samo del individualne odločitve posameznika, temveč vedno bolj tudi politično in globalno vprašanje, s katerim se ne ukvarjajo le strokovnjaki, temveč vedno bolj tudi politiki in mednarodne organizacije, na primer Svetovna zdravstvena organizacija, Združeni narodi, Mednarodni monetarni sklad in Svetovna banka (Reilly 1995). Vprašanje nadzora prebivalstva in uporabe kontracepcije se pogostokrat omenja tudi v kontekstu tako imenovanih »ženskih reproduktivnih pravic«, ki promovirajo večjo uporabo kontracepcijskih sredstev. To se je še zlasti izkazalo aprila leta 2008 v izglasovani resoluciji o splavu Parlamentarne skupščine Sveta Evrope (Parliamentary Assembly of Council of Europe 2008).

4. Zgodovina razumevanja umetnega uravnavanja spočetij znotraj teološkega nauka Cerkve

V katoliški teologiji je bilo vprašanje uporabe kontracepcijskih sredstev navadno povezano z vprašanjem splava. Tako sta že cerkvena očeta Klemen Aleksandrijski in Avguštin v svojih spisih obsojala splav in uporabo kontracepcije (Avgustine 2008; Clement of Alexandria 2008). Vse do 20. stoletja se je kontracepcija v moralno-teoloških učbenikih opredeljevala kot etično nesprejemljivo dejanje, ki nasprotuje božjemu zakonu in božjim načrtom. Razlog za takšno stališče je bilo tudi prepričanje, da se v vsaki moški spolni celici skriva življenje in da je uničenje semena enako splavu. Tovrstno prakso so znotraj krščanske teologije spremenili anglikanski škofje, ki so leta 1930 na »Konferenci v palači Lambeth« za zakonske pare dopustili uporabo kontracepcijskih sredstev, istočasno pa so jo obsodili, če bi jo kdo uporabljal izključno v sebične namene (DeMarco b.l.). Tej odločitvi anglikanske Cerkve je kmalu sledila velika večina preostalih protestantskih cerkva in skupin, ki v uporabi kontracepciji še danes ne vidijo večjih problemov. Izjema so samo nekatere manjše protestantske tako imenovane fundamentalistične Cerkve in gibanja.

Omenjena odločitev vodstva anglikanske Cerkve je sprožila različna stališča in mnenja o uporabi kontracepcijskih sredstev tudi v katoliški Cerkvi. Zaradi številnih vprašanj in pozivov laikov in klera je papež Pij XI. istega leta 1930 izdal encikliko z naslovom *Casti Connubii* (O čistosti zakona), v kateri je potrdil klasično učenje o zakonu in spolnosti. Ta enciklika izrecno vključuje prepoved uporabe kontracep-

cije v zakonu. Čeprav je bila izjava usmerjena načeloma proti vsaki obliki kontracepcije, pa je že ob samem izidu obstajala interpretacija, da je dovoljena tako imenovana naravna ritmična metoda. O tej metodi se je leta 1951 papež Pij XII. pozitivno izrekel v svojem nagovoru bolniškim babicam in dovolil uporabo naravnih metod za uravnavanje spočetij (Pius XII. 1951).

V začetku 60. let prejšnjega stoletja je na tržišče prišla hormonska kontracepcijska tabletko, s katero je lahko ženska avtonomno uravnavala svojo lastno plodnost. Zato so mnogi katoličani pričakovali, da se bo morala tudi Cerkev opredeliti do tako imenovane »tabletko«. Zaradi kompleksnosti te teme se je Janez XXIII. odločil, da se drugi vatikanski koncil neposredno ne bo izrekel o tej problematiki. Tako je leta 1963 ustanovil posebno komisijo šestih evropskih neteologov (trije laiki), ki bodo preučili vprašanja, povezana z demografijo in z nadzorom spočetij (Smith 1993, 503). Po njegovi smrti je njegov naslednik papež Pavel VI. tej komisiji dodal še nove člane in pozneje razširil komisijo s šestih članov na trinajst, petnajst, osemindeset in na koncu na dvainsedemdeset članov (med njimi je šestnajst teologov, trinajst zdravnikov, pet žensk, devet škofov, sedem kardinalov idr.). Leta 1966 je omenjena komisija izdala dva poročila. Tako imenovano *Veliko poročilo* je povzelo večinsko mnenje članov komisije; v njem so poudarili dve prepričanji, najprej: Cerkev se mora opredeliti do omenjenega problema, drugič: uporaba umetne kontracepcije je za katoliške zakonce sprejemljiva oblika uravnavanja plodnosti. Navkljub zaupni naravi je omenjeno *Veliko poročilo* prišlo v javnost in vzbudilo številne odzive. Omenjena komisija pa je hkrati pripravila tudi tako imenovano *Malo poročilo*, v katerem je bilo povzeto stališče zgolj štirih članov komisije, ki so bili mnenja, da mora Cerkev vztrajati pri prejšnjih pozicijah, in so odločno nasprotovali uporabi kontracepcijskih sredstev (Minority Papal Commission Report 1969, 179). V ta namen je bila leta 1967 ustanovljena še naslednja skupina osmih članov (Selling 2004, 35), ki je v svojem poročilu predstavila tri temeljne pomisleke glede uporabe kontracepcijskih sredstev med katoličani. Na kratko jih je mogoče izraziti takole: 1. če bo Cerkev sprejela netradicionalno stališče do kontracepcije, bo to lahko pomenilo manjše zaupanje v avtoriteto cerkvenega učiteljstva; 2. če bo uporaba kontracepcije dopuščena, bodo vlade lahko uporabljale kontracepcijo v napačne namene; 3. sprejetje kontracepcije bo na družbeni ravni odprlo vrata vsesplošnemu hedonizmu (zunajzakonska spolnost, prostitucija, homoseksualnost itd.).

Papež Pavel VI. je leta 1968 v svoji encikliki *Humanae Vitae* in na presenečenje mnogih zavrnil *Veliko poročilo* in se pri tem med drugim skliceval na dejstvo, da komisija ni bila enotna. Od dvainsedemdesetih članov štirje teologi niso glasovali, en kardinal in dva škofa pa sta glasovala proti. Prav tako je upošteval pomisleke posebne skupine, ustanovljene leta 1967.

5. Enciklika papeža Pavla VI. *Humanae Vitae*

Dve leti po tem, ko je komisija izdala omenjeni poročili, je dne 25. julija 1968 papež Pavel VI. objavil znamenito encikliko *Humanae Vitae*. Na tiskovni konferenci jo je predstavil državni tajnik Lambruschini in poudaril, da enciklika ni del

papeškega tako imenovanega »nezmotljivega« učenja. Dejal je, da v tej encikliki niso predstavljene vse teme, povezane z uravnavanjem rojstev, in da je treba preučiti še številne dileme, na primer na področju naravnega zakona in razumevanja spolnosti (Selling 2004, 35).

Najprej je treba poudariti, da je papež Pavel VI. V tej encikliki obravnaval vprašanje (ne)uporabe umetnih kontracepcijskih sredstev izključno za katoliške zakonce, ki so poročeni. V njej ne odgovarja na vprašanja glede uporabe kontracepcije pri neporočenih parih, zunaj zakona ali pa v okviru prostitucije. Prav tako papež ne odgovarja na to vprašanje v želji, da bi se cerkveno učiteljstvo na svojo lastno iniciativo opredelilo do problema, temveč ker ga k temu vodijo želje in pričakovanja velikega dela katoliških zakoncev in teologov, pa tudi svetovne javnosti. Zato je težko trditi, da je hotelo cerkveno učiteljstvo na svojo željo posegati na to področje. Papeža in cerkveno učiteljstvo so k temu nagovarjali predvsem tako imenovani zunanji razlogi.

V encikliki je papež Pavel VI. uvodoma poudaril, da mora biti »vsako spolno dejanje odprto za življenje«, prav tako pa ni mogoče znotraj spolnega dejanja ločevati medsebojne ljubezni od posredovanja življenja (HV 11). Dejal je tudi, da so spolna dejanja v zakonu »dobra in čista«. V nadaljevanju je obsodil splav in sterilizacijo (tudi začasno) ter kontracepcijo. V točki 14 pravi takole:

1. »V skladu s temi osnovnimi načeli človeškega in krščanskega gledanja na zakon moramo še enkrat izjaviti, da je treba popolnoma zavračati kot dopusten način uravnavanja rojstev neposredno prekinitev že začetega porajanja življenja. Zlasti je nedopusten neposreden splav, četudi bi se izvršil iz zdravstvenih razlogov.
2. Prav tako je treba obsoditi, kakor je cerkveno učiteljstvo večkrat storilo, neposredno povzročeno sterilizacijo, tako pri moškem kakor pri ženski, naj bo trajna ali začasna.
3. Treba je tudi zavreči dejanje, ki bi v predvidenju zakonskega dejanja ali v njegovem poteku ali v njegovih naravnih posledicah hotelo služiti kot cilj ali kot sredstvo za preprečitev porajanja življenja.«

Zanimivo pa je, da je uporaba umetnih (neabortivnih) sredstev dopuščena, če so to »sredstva, ki so potrebna za zdravljenje organizma, čeprav se kot posledica predvidi preprečitev roditve, le da ta preprečitev ni iz nobenega razloga neposredno hotena« (HV 15).

V nadaljevanju dokumenta Pavel VI. poudari, da je uporaba tako imenovanih naravnih metod uravnavanja plodnosti za katoliške zakonce sprejemljiva (HV 16):

»Če torej zaradi fizičnih ali psiholoških pogojev zakoncev ali pa zaradi zunanjih okoliščin obstajajo resni razlogi za razmik med rojstvi, uči Cerkev, da je dovoljeno posluževati se naravnih menjav, ki jih imajo rodilne zmožnosti. Dovoljeno je torej rabiti zakonske pravice samo v nerodovitnih dneh ter tako uravnavati rojstva. Pri tem pa se ne smejo kršiti npravna načela, ki smo jih pravkar razložili.« Ob tem je treba poudariti, da so tudi za uporabo naravnih metod pri obeh zakoncih potrebne primerne okoliščine in tehtni razlogi.

V točki 17 je papež predstavil nekatere temeljne argumente oziroma morebitne posledice uporabe kontracepcijskih sredstev, s katerimi je podkrepil svoje pomislike. Po njegovem mnenju uporaba kontracepcijskih sredstev:

- zmanjšuje spoštovanje moškega do psihološkega in telesnega ravnovesja žensk;
- spodbuja zakonsko nezvestobo;
- spodbuja predzakonsko spolnost med mladimi;
- ima negativen vpliv na družino (povečanje ločitev);
- omogoča padec morale v družbi in instrumentalizacijo ženske (prostitucija, pornografija);
- pomeni veliko nevarnost za dostojanstvo človeka, če bi morda država zaukazala kontracepcijo.

Na koncu enciklike je papež Pavel VI. poudaril, da je Cerkev varuhinja vrednot in poziva ljudi k obvladovanju samega sebe, k ustrezni izobrazbi na področju spolnosti, zakonske zveze in uravnavanja plodnosti in k življenju v čistosti (HV 21, 23).

Enciklika je bila objavljena v burnem letu 1968 in je bila tako v svetu kakor tudi v številnih katoliških skupnostih sprejeta z veliko kritiko. Mnogi so poudarjali, da je papež presegel svoje pristojnosti in predstavil stališče, ki je daleč od realnega sveta zakoncev. Tako je na primer Charles Curran, ameriški moralni teolog, na svoji tiskovni konferenci, sklicani 24 ur po objavi enciklike, sporočil, da ima imena sedeminosemdesetih katoliških teologov, ki se z omenjeno encikliko ne strinjajo. Ta seznam naj bi do leta 1990 narasel na več kakor šeststo teologov (Smith 1993, 508). Zanimivo je, da se je v prvih letih po izidu enciklike (tako kakor danes) zelo malo teologov odločilo in javno podprlo papeža. Kakorkoli že, tudi po več kakor štiridesetih letih se velik del katoličanov z vsebino tega dokumenta ne strinja. Zato nekateri moralni teologi danes govorijo o neke vrste »razkolu« v katoliški Cerkvi, v kateri se verniki (in nekateri teologi) ne strinjajo s cerkvenim učiteljstvom.

6. Preroška razsežnost enciklike *Humanae Vitae*

Od izida enciklike *Humanae Vitae* je danes preteklo že več kakor štirideset let. S svojo argumentacijo in stališčem pa Pavel VI. še vedno vzbuja pomisleke tako med teologi kakor tudi med katoličani, med drugače vernimi in med nevernimi. Njegov nauk o odgovornem starševstvu je resda na splošno priznan, njegovo stališče do uporabe kontracepcijskih sredstev pa še vedno ni enotno sprejeto (Häring 2001, 412). Kakor je bilo že omenjeno, je eden od razlogov tudi, da so ljudje premalo seznanjeni s to encikliko, prav tako pa ne upoštevajo njene argumentacije, ki je navedena v točki 17. Iz današnje perspektive se vedno bolj kaže, da papeževi argumenti in načela, navedena v encikliki, v času predstavitve niso bili dovolj upoštevani, saj na voljo še ni bilo dovolj natančnih socioloških in medicinskih študij. V današnjih spremenjenih razmerah pa je to argumentacijo mogoče aktualizirati in jo še bolj upoštevati pri etični presoji uporabe kontracepcijskih sredstev. Omenjene argumente je mogoče upoštevati tudi znotraj slovenskih specifičnih razmer, za katere je značilna izjemno nizka rodnost, permisivnost in najnižje število letno sklenjenih zakonskih zvez v celotni Evropski uniji.

1. Eden od (psiholoških) argumentov, na katerega papež Pavel VI. v svoji encikliki posebej opozori, je nevarnost, da bi vsesplošna uporaba kontracepcije vodila v

razmere, ko bi se zmanjšalo spoštovanje med zakoncema. S takšno domnevo je želel odgovoriti na vprašanje, ali bo uporaba umetne kontracepcije pozitivno ali negativno vplivala na spoštovanje in na komunikacijo med zakoncema. Njegovo prepričanje je bilo, da uporaba kontracepcijskih sredstev ne pospešuje zakonskega dialoga in ne utruje zakonske zvestobe. Njegovo stališče postane bolj razumljivo, ko se kontracepcijske metode primerjajo z uporabo naravnih metod urejanja spočetij. Naravne metode namreč predpostavljajo ne samo skupnega izobraževanja obeh zakoncev, temveč tudi njun nenehni dialog, v katerem žena odkriva svoje naravne zakonitosti, mož pa se neprenehoma uči poslušati hormonsko govorico njenega telesa. Upoštevanje menstruacijskega ciklusa, plodnih in neplodnih dni, je v zakonski zvezi možno samo v nenehnem dialogu in v medsebojnem spoštovanju. Ob tem pa velja omeniti tudi dejstvo, da hormonska kontracepcijska sredstva pomenijo neposreden kemični poseg v notranjo zgradbo ženskega telesa, s katerimi se zaradi preprečitve spočetja spremeni naravno, to je zdravo, hormonsko ravnovesje ženske. Ženska je v takšni zakonski zvezi »razvrednotena zaradi kontracepcije ter oropana dostojanstva« (Smith 1993, 241). Prav tako postaja žena na spolnem področju zmeraj na voljo možu, kateremu se ni več treba ozirati na tako imenovano »govorico njenega telesa«. Zato ni čudno, da se med posledice uporabe – še zlasti hormonskih – kontracepcijskih sredstev uvrščajo tudi učinki na psihološkem in na zakonskem področju, kakor so na primer zmanjšana sposobnost dialoga in empatije, anksioznost, odtujenost, depresivnost, pa tudi različne oblike zasvojenosti.

2. Izhajajoč iz tovrstnega vpliva kontracepcijskih sredstev na odnos med zakoncema, opozori papež Pavel VI. na problem zakonske nezvestobe. Prepričan je, da vsesplošni dostop do kontracepcije ne bo utrjeval zakonsko zvestobo, temveč jo bo vedno ogrožal. Z možnostjo, da se z uporabo kontracepcije spolnost osvobodi »nevarnosti« spočetja, se ustvarjajo družbene razmere, v katerih zvestoba ne bo več cenjena oziroma jo bo še lažje ogroziti. Zato ni nenavadno prepričanje, da uporaba umetne kontracepcije odpira vrata zakonski nezvestobi, promiskuiteti, pa tudi širjenju spolno prenosljivih bolezni. Uporaba kontracepcijskih sredstev prav tako ne omejuje predzakonske spolnosti, temveč nanjo pozitivno vpliva. Tako ni čudno, da sta se od uvedbe vsesplošne in brezplačne kontracepcije močno razširila predzakonska spolnost in menjavanje spolnih partnerjev. Številne negativne telesne, psihološke in duhovne posledice tovrstnih odločitev imajo enega od vzrokov lahko tudi v vseplošnem prostem dostopu do kontracepcijskih sredstev.
3. V okrožnici *Humanae Vitae* papež opozori še na negativni vpliv uporabe kontracepcijskih sredstev na institucijo družine. Konkretno si zastavi vprašanje, ali bo uporaba kontracepcije med katoliškimi zakonci pozitivno vplivala na družino, bo poglobljala komunikacijo med zakoncema in zmanjšala možnost nezvestobe. Njegova napoved, da uporabo kontracepcije spremlja večje tveganje za nezvestobo in za zmanjšano komunikacijo med zakoncema, ki lahko vodi v ločitev, se je izkazala kot pravilna. V Sloveniji tako ni presenetljivo, da se je s splošno uvedbo kontracepcijskih sredstev skoraj istočasno skokovito povečalo število ločitev in razporočenih družin (SURs 2010). Uporaba kontracepcije seveda ne more biti edini razlog za razporeke, je pa prav gotovo lahko dejavnik, ki bi ga bilo treba raziskati. Raziskave namreč kažejo, da je med uporabniki naravnih metod

urejanja spočetja opazno manj ločitev kakor med tistimi, ki uporabljajo kontracepcijska sredstva (Popcak 2008, 171).

4. Še večja instrumentalizacija žensk pa je nadaljnja posledica, na katero opozarja papež Pavel VI. S tem pojmom je mogoče razumeti še pogostejše popredmetenje ženske na družbeni ravni, ki se kaže v večjem porastu tistih dejavnosti, ki ogrožajo dostojanstvo in spoštovanje žensk. Te pa so na primer pornografija, prostitucija in trgovina z belim blagom. Vsesplošnega dostopa do kontracepcijskih sredstev ni mogoče ločiti od nastanka tako imenovane kontracepcijske miselnosti, ki ima specifičen pogled na žensko in na spolnost. Porast uporabe kontracepcijskih sredstev se je – po papeževih pričakovanjih – na osebni ravni pokazala kot nov dejavnik, ki negativno vpliva na odgovorno spolnost znotraj zakonske zveze. Kontracepcijska miselnost je namreč – kakor že rečeno – odprla vrata še večjemu popredmetenju žensk in spolnosti, širjenju prostitucije, pornografije, spolnih zlorab, pa tudi trgovine z belim blagom. Ameriška teologinja Janet E. Smith opozarja na stališče papeža Pavla VI., da je uvedba kontracepcije prinesla samo navidezno osvoboditev žensk, dejansko pa jih je na družbeni in na osebni ravni naredila za še večji objekt izkoriščanja (Smith 1993, 244). Z razvojem tehnologij, ki se kažejo v internetu, v virtualnih vsebinah, v novih komunikacijskih orodjih in v globalnih turističnih potovanjih, so te oblike popredmetenja žensk dobile nove oblike in se še bolj razširile.
5. Zadnji argument oziroma posledica, na katero papež opozarja v svoji encikliki, pa je tako imenovana nevarnost predpisane uporabe (evgenične) kontracepcije, ki bi jo lahko uvedla država. Obstaja možnost, da bi papeževa morebitna pozitivna podpora kontracepciji pomenila napačen signal za vlade. Države bi lahko z zakonom predpisale svojim državljanom obvezno uporabo kontracepcijskih sredstev in se pri tem celo sklicevale na papeža. Papež Pavel VI. se je tega zelo dobro zavedal in ni podprl mnenja tako imenovanega *Vélikega poročila*. Praksa zakonsko (ne)predpisane kontracepcije se je pozneje uresničila na Kitajskem in v Tibetu, v Vietnamu in na Kubi, bolj skrito pa je navzoča v skoraj vseh državah. Najpogosteje se kaže v ideološko obarvani spolni vzgoji v šolah, v »svetovanju« ginekologov, med pogoji za prejem finančnih posojil nerazvitim državam, v pogojih za zasedbo delovnega mesta in v »prostovoljni« uporabi kontracepcijskih sredstev oseb s hudimi motnjami v telesnem in duševnem razvoju, ki živijo v institucionalnih zavodih.

7. Sklep

Enciklika *Humanae Vitae* še dandanes odmeva tako znotraj kakor tudi zunaj teologije. S svojo neposrednostjo je papež Pavel VI. preroško pokazal na posledice uporabe kontracepcije, ki ob izidu okrožnice niso bile v polnosti razumljive. Po štiridesetih letih se vedno bolj kaže papeževa upravičena skrb glede uvajanja kontracepcije, ki zelo različno odseva tako na osebni kakor na družbeni ravni. V presoji uporabe kontracepcijskih sredstev se danes poleg vprašanj, na katere je opozoril papež Pavel VI., omenjajo še številna druga vprašanja, kakor na primer: ali je etično ločevati naravno povezanost med tako imenovanim reproduktivnim

in združevalnim namenom spolnosti, ali zaščiteni spolni odnos še izkazuje zakramentalni jezik zakonske zveze in telesa (West 2003, 417), ali je mogoče govoriti o pozitivnem in o negativnem vplivu uporabe kontracepcije na duhovno življenje zakoncev in na njuno vključenost v lokalno versko občestvo, kakšen vpliv ima uporaba kontracepcijskih sredstev na zdravje moškega in ženske, kako vpliva kontracepcija na širjenje spolno prenosljivih bolezni, ali kontracepcijska sredstva spoštujejo življenje od spočetja dalje, ali zmanjšujejo število umetnih prekinitev nosečnosti in telesno neplodnost in ali dolgoročno pozitivno vplivajo na tako imenovano »demografsko zimo«. Na vsa ta vprašanja ni mogoče odgovoriti hkrati, tako kakor ni mogoče hkrati govoriti o celovitem pomenu uporabe naravnih metod uravnavanja spočetij in o tistih dilemah, ko naravnih metod na subjektivni ravni ni mogoče živeti. Raziskave na tem področju bodo zato predmet še nadaljnega iskanja resnice, primerne jezika in racionalne argumentacije.

Reference

- Augustine.** 2008. The Morals of the Manichees, 18:65. <http://www.scripturecatholic.com/contraception.html> (pridobljeno 1. 7. 2008).
- BBC.** 2008. Religion&Ethics. Ethical issues. Contraception. http://www.bbc.co.uk/ethics/contraception/in_favour.shtml (pridobljeno 10. 10. 2008).
- Clement of Alexandria.** 2008. The Instructor of Children, 2:10:95:3. http://en.wikisource.org/wiki/Ante-Nicene_Fathers/Volume_II/CLEMENT_OF_ALEXANDRIA/The_Instructor/Book_II/Chapter_X (pridobljeno 10. 8. 2008).
- DeMarco, Donald.** B.I. Contraception and Catholic Teaching Review of Reviewed. <http://www.catholic.net/rcc/Periodicals/mags.html> (pridobljeno 10. 8. 2010).
- Häring, Bernhard.** 2001. *Svobodni v Kristus.* Zv. 2, *Človekova pot k resnici in ljubezni.* Celje: Mohorjeva družba.
- Lucas Lucas, Ramon.** 2005. *Bioetika za vse.* Ljubljana: Družina.
- Minority Papal Commission Report.** 1969. V: Daniel Callahan, ur. *The Catholic Case for Contraception*, 149–73. London: Collier-Macmillan.
- Parliamentary Assembly of Council of Europe.** 2008. Access to safe and legal abortion in Europe 2008. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta08/ERES1607.htm> (pridobljeno 10. 10. 2008).
- Pavel VI.** 1968. *Posredovanje človeškega življenja: okrožnica o pravilnem uravnavanju rojstev [Humanae Vitae].* Ljubljana: Nadškofjski ordinariat.
- Pius XI.** 1930. Casti Connubii. http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/docu-ments/hf_p-xi_enc_31121930_casti-connubii_en.html (pridobljeno 20. 5. 2008).
- Pius XII.** 1951. Moral Questions Affecting Married Life: Addresses given to the Italian Catholic Union of midwives. <http://www.fisheaters.com/addresstomidwives2.html> (pridobljeno 20. 4. 2008).
- Popcak, Gregory K.** 2008. *Holy Sex.* New York: The Crossroad Publishing Company.
- Reilly, Blanca.** 1995. Gender Politics at the U. N. *Crisis* 6:10.
- Selling, Joseph.** 2004. *The Evolution of Church Teaching.* Leuven.
- Smith, Janet E.** 1993. 'Humanae Vitae' at Twenty, 499–518. New insights into an Old Debate. V: Janet E. Smith, ur. *Why Humanae Vitae Was Right: A Reader.* San Francisco: Ignatius Press.
- . 1993. Pope John Paul II and 'Humanae Vitae', 229–252. V: Janet E. Smith, ur. *Why 'Humanae Vitae' was Right: A Reader.* San Francisco: Ignatius Press.
- Steiner, Stefan.** 1974. *Ko se poročata ljubezen in seks.* Celovec: Dom prosvete v Tinjah.
- SURS.** 2010. Sklenitve in razveze zakonskih zvez, Slovenija. <http://www.stat.si> (pridobljeno 10. 9. 2010).
- Vlada R.S. Urad za enake možnosti.** 2005. *Analiza stanja. Podlaga za Resolucijo o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških (2005–2013).* Ljubljana: Urad za enake možnosti.
- West, Christopher.** 2003. *Theology of the Body Explained.* Boston: Pauline Books and Media.